

Flickors sätt att orientera sig i vardagen

av Emily Broström

Flickor och pojkar konstruerar sina identiteter både med och mot varandra. Man försöker förstå sig själv i förhållande till andra, men under omständigheter som inte är självvalda. Maktstrukturer, kulturmönster och olika handlingsalternativ möjliggör och förhindrar för den enskilde.

Det är som att gå i »lustiga huset». Vägen flyttar sig ständigt, eller svänger, beroende på vilken grupp som är mest tongivande på skolan. Är det en grupp med mer liberala värderingar som är ledande då kan du plötsligt vara en torris. Om det är en restriktiv grupp som är tongivande i det speciella ögonblicket, då är du precis där du ska vara, inom gränserna. Trots att du själv uppför dig på ungefär samma sätt hela tiden. Det här är jätteviktigt för respektabiliteten. Att bli betraktad som respektabel handlar om hur du blir sedd som människa. En av de viktigaste markörerna för respektabiliteten är sexualiteten.

Margareta Forsberg, vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, berättar om sitt pågående avhandlingsarbete om unga flickor som lever i mångkulturella områden. Under många år har hon arbetat med frågor som rör ungdomar, samlevnad och sexualitet och hon har erfarenhet av både skola och ungdomsmottagning. Under en termin har hon medverkat i gruppssamtal med flickor i årskurs

åtta. Samtalen har gett underlag för den aktuella studien om flickor som lever med ett stort antal kulturella influenser och deras perspektiv på verkligheten. Vad samtalar man om? Hur formas relationer? Vilka är upplevelserna av sexualitet och samlevnad?

Det finns en mängd ungdomsforskning som speglar frågor om könsidentitet ur både ett individuellt och ett kollektivt perspektiv. Margareta Forsbergs analyser av flickornas samtal visar hur individuella identiteter formas i lokala sammanhang, samtidigt som de kan ses som en del av samhällsliga strukturer och generella maktrelationer. I sin analys har hon funnit hur flickorna formar sin identitet i relation till varandra. Det är både en medveten och omedveten process som leder till att flickorna gemensamt skapar mening i tillvaron. Forsberg menar att sexualitet utgör en fundamental grundsten för hur flickorna bygger upp sin identitet och hur de markerar och positionerar sig till sin omgivning. I samtalen växer det fram en bild av hur betydelsefullt det är för flickorna att bli uppfattade som respektabla. Det vill säga att de bör hålla sig inom vissa gränser för att betraktas av omgivningen som »fina flickor».

I gruppsamtalen visade flickorna hur de inom gruppen använder uttryck, »koder», i försök att positionera sig i förhållande till varandra, men också i syfte att förstå sig själva gentemot omgivningen. De har utvecklat ett språkbruk där de använder begreppen blond och brunett, ord som i detta fall inte syftar på hårfärg. Istället används orden för att markera om en tjej har utländsk eller svensk bakgrund och på vilket sätt hon agerar — respektabelt eller icke-respektabelt, »slampigt». Genom att orden blond och brunett används i

olika konstellationer, kan flickorna bestämma vilken grupp en viss person tillhör. Om du är invandrantjej så börjar du som »brunett». En invandrantjej som tar sig större friheter än vad som betraktas som lämpligt kan också få epitetet »blond». Hon kan alltså komma att betraktas som en »blond-brunett» om hon uppför sig på ett sätt som omgivningen uppfattar som frigjort. Ordet blond markerar alltså här att du är en flicka som tros ha sexuella erfarenheter, men kan i andra sammanhang innebära att du är en tjej med svensk bakgrund.

Margareta Forsberg berättar om hur tjejerna i hennes studie söker efter en ställning i gruppen som upplevs som »lagom». Man balanserar på ett slags »lagomhetens väg» och strävar efter att inte bli betraktad som alltför sexuellt frigjord, men heller inte bli sedd av sitt umgänge som asexuell. Det gör att vardagen handlar om att å ena sidan vara tydlig med sin oskuld och att man är en »fin flicka», å andra sidan om att undvika att bli betraktad som sexuellt ointressant. Gränsdragningarna mellan att uppfattas som det ena eller det andra är inte tydliga och bygger på en ständig pågående definition av gränser och förhållningssätt mellan tjejerna i skolan eller inom klassen. Det handlar om ett ständigt sökande efter vem jag är och vilken grupp jag tillhör. Relationerna mellan ungdomarna formas utifrån generella och lokala maktstrukturer och sexualitet blir en markör för hur du blir sedd som människa.

Margareta Forsberg utgår ifrån att etnicitet är ett sätt att beskriva sociala relationer. Hon menar att etnicitet är ett svårdefinierat begrepp, som ibland används på ett sätt som driver oss tillbaka till ett gammalt biologiskt sätt att disku-

tera kulturella skillnader. Det riskerar att legitimera och accentuera skillnader mellan människor och är alldeles för statistiskt. Det är grundläggande att också se andra aspekter, som klass, kön eller intressen, som skäl till samhörighet.

Jag tänker på när jag intervjuade fem äldre tjejer som gick i gymnasiet, de kom ifrån Mellanöstern och Afrika. Man hade kunnat tänka sig att de från Mellanöstern skulle stå varandra nära om man enbart tog hänsyn till den etniska bakgrunden. De visade sig att de stod långt ifrån varandra i sina synsätt. En av flickorna, en intellektuell tjej från medelklassen, företrädde åsikter om sexualitet som jag tror de flesta skulle uppfatta som radikala, samtidigt som hon markerade tydligt att hon var oskuld.

Ungdomar i mångkulturella miljöer lever ju tillsammans, blandningen blir självklar och man ser varandra inte i första hand som invandrare utan tjejer och killar skapar något nytt tillsammans. De är inte bara färgade av sin familj, släkter eller av det svenska samhället. Det är därför viktigt att förstå den verklighet dom lever i och inte skilja dem åt på grund av den etniska bakgrunden.

Margareta har inte närmare fördjupat sig i flickor som lever i familjer med patriarkala mönster. Men hon uppfattar att det finns en acceptans bland ungdomar för dem som lever i konflikt med sin familj.

Om en tjej lever i en familj som begränsar hennes möjligheter så vet de andra ungdomarna om det. Hon accepteras av de andra som en »brunett-brunett». De andra ung-

domarna vet som regel att hennes familj kontrollerar henne och att hon inte har några möjligheter att själv välja. Det kan nog ibland vara väl så svårt — i förhållande till kompisarna — att vara på den andra sidan och betraktas som alltför frigjord, eftersom det då kan tolkas som individens eget val.

Respektabiliteten och flickors strävan efter att bli betraktade och värderade som »fina flickor» är ett perspektiv av många inom ungdomsforskning som behandlar förhållanden som rör kön, klass, identitet, jämställdhet, makt och goda relationer. Skolan är en arena där relationerna utvecklas och blir verkliga och där möjligheten finns för att skapa utrymme för dialog och förståelse.

Mariet Ghadimi, vid institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan i Stockholm, har skrivit uppsatsen »Att själv få välja». I den beskriver hon på vilket sätt flickor väljer att agera när de hamnar i konflikt med sin familj. Det handlar om att hitta sätt att genomleva en tillvaro som upplevs som svår eller akut.

Mariet Ghadimi beskriver fyra typer av handlingar som hon särskilt ser förekommer hos de flickor hon träffat. Den vanligaste är anpassningsstrategin som står för att flickan rättar sig efter rådande hemförhållanden, samtidigt som hon planerar för lösningar som kan bli aktuella längre fram. Strategin uttrycker en dold anpassning till de maktförhållanden som finns i familjen.

Med »motståndsstrategin» menas att flickan medvetet bryter den underordning och begränsning som hon lever med för att uppnå mål i livet. Det kan handla om att man ljuger

och hittar utvägar för att gå runt föräldrarna som inte kan hantera och acceptera sanningen. En av flickorna i studien beskriver:

Man ljuger. Jag ljög så fruktansvärt mycket. Till slut visste jag inte vad som var sanning och vad som var lögn. Vad jag än gjorde var jag tvungen att ljuga. Men de tvingade mig till det... jag är ingen dålig människa för det. Jag ville bara leva mitt liv som jag vill. Mina kompisar tyckte att det var jobbigt, de fick ställa upp för mig hela tiden. Min syster, min stackars syster, som är ett år äldre, fick ta de värsta smällarna.

Flickans möjlighet att göra val och påverka sin situation är givetvis beroende av hur maktrelationerna inom familjen ser ut. Är dominansen stark så försvårar det chansen att agera öppet mot föräldrarnas vilja och flickan får söka andra vägar för att frigöra sig: utbildning kan vara en utväg. Frigörelsestrategin är den tredje formen av handling där flickan istället för uttalat motstånd söker frihet genom att ta fasta på föräldrarnas värderingar. Ghadimi beskriver hur flickor finner nya möjligheter till självständighet genom att föräldrarna betraktar bland annat utbildning som viktigt för både flickor och pojkar. Värderingar som skapar möjligheter för flickan att påverka sin situation gentemot familjen. En flicka berättar:

Jag kan nog påverka honom (sin far) väldigt mycket, för att han känner att jag har en sån utbildning i Sverige som han verkligen respekterar.

Som fjärde förhållningssätt lyfter Mariet Ghadimi fram uppgivenhet och resignation. Här handlar det om att flickorna inte längre ser en utveckling utan i viss mån ger upp. Integriteten inskränks kraftigt och flickorna isoleras till hemmet så att familjen fullt ut kan kontrollera deras liv. Känslan av hopplöshet och uppgivenhet kan i vissa fall leda till destruktivt beteende, såsom anorexi.

Flickornas vardag handlar om en ständig process där man använder sig av olika typer av strategier beroende på situationer och perioder i livet man befinner sig i. En strategi som passar en flicka behöver nödvändigtvis inte passa en annan. Anpassningsstrategin är den vanligast förekommande och Ghadimi kan även se i sina intervjuer att flickorna gör sitt bästa för att utöka sina handlingsutrymmen utifrån de rådande omständigheterna. Det handlar om en ständig balans mellan att dels vara sin familj till lags, dels vinna något för sin egen del. Några tydliga gränsdragningar finns naturligtvis inte mellan de olika sätten att hantera sin situation. Det kan liknas vid en ständig pågående spiral- eller sicksackrörelse som ofta förekommer i det dolda. För att kunna möta, samtala och stödja flickorna på ett rättvist sätt bör man i första hand se deras sätt att handla – vilket samtidigt fordrar förståelse för deras liv och de villkor som styr flickornas vardag.